

Fruktkorg, urna, tallrik, krus

Några Mariebergspjäser i museets samlingar

Fajanser, flintgods och porslin från Marieberg omfattas just nu av stadsmuseet med ett alldeles särskilt intresse. Med utgångspunkt från det material som tillvaratogs vid undersökningar på det gamla fabriksområdet 1965 och som inte minst tillverkningstekniskt är av stort intresse, hoppas vi inom några år kunna presentera detta i en utställning.

En annan viktig källa för vår kunskap om dåtida keramiktillverkning är de föremål som vi under en följd av år fått mottaga av Erik Areschoug. Förutom de prov på Mariebergs tillverkningar som vi nyligen erhållit och som i korthet skall redovisas här, har Erik Areschoug bland mycket annat också skänkt museet en omfattande och representativ samling tennföremål, tillverkade av stockholmsmästare, och en stor glassamling med tonvikt på pressglas.

Först några rader om Mariebergs tillkomst. Under hela 1600-talet infördes mängder av porslin från Kina och Japan till Europa, där många försökte lösa gåtan med porslinets sammansättning. Den som först lyckades var J. F. Böttger i Dresden 1709. Följande år grundlades porslinsfabriken i Meissen. Fastän man där gjorde allt för att bevara hemligheten dök det snart upp kringresande lycksökare, s k arkanister, som sade sig kunna göra porslin. Det var också porslinsdrömmar som låg bakom Mariebergs tillkomst, men tillverkningen kom till en början att inriktas på fajans, ett glaserat lergods. År 1758 inkom Johan Eberhard Ludvig Ehrenreich, tidigare Fredrik I:s hovtandläkare, till Rådet i Stockholm med en skrivelse där han utmålade sina kunskaper, han kunde tillverka "alla hitills uti werlden bekanta äckta och oäckta Porcellainer" och anhöll om privilegium och ekonomisk hjälp för att anlägga en fabrik. Med ansökan följde en bilaga där Ehrenreich räknade upp de åtta sorters porslin och två sorters fajans som han kunde tillverka. Rörstrand som anlagts 1726 och tidigare haft ensamrätten till porslinstillverkning, dock utan att lyckas, protesterade förgäves. Men lockade av möjligheten att nu äntligen kunna göra det eftertraktade äkta porslinet inom riket, vilket ansågs högst tillfredsställande under en tid då de förhärskande ekonomiska teorierna gick ut på att ett land skulle vara självförsörjande, så beviljade Rådet Mariebergs privilegium.

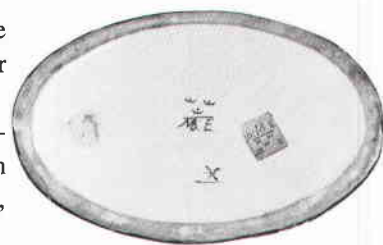
Kapital fick däremot anskaffas på privat väg. Riksrådet Carl Fredrik Scheffer inköpte malmgården Marieberg på Kungsholmen och hösten 1758 kunde Ehrenreich börja bygga sin fabrik. Den första porslinsbränningen ägde rum i maj 1759, men två veckor senare

*Fruktkorg av fajans med urvikt
flätverk i blått emaljmåleri.*

förstördes fabriken av en eldsvåda. Fabriken byggdes upp igen och var igång följande vår. Tillverkningen var nu helt inriktad på fajanser. Med omkring 130 anställda var Marieberg redan från början lika stort som Rörstrand.

Till följd av en ekonomisk kris tvingades Ehrenreich 1766 lämna Marieberg och efterträddes av Pierre Berthevin. Denne hade något tidigare inkallats från Frankrike, som teknisk specialist och för att göra nya modeller. Under hans ledning tillverkades nu, utöver den helt dominerande fajansen, också ett s k mjukt porslin.

Tallrik av flintgods med reliefmönstrad kant, s k featheredge, och blommor målade med emalj-färger i rött, gult, grönt och blått mot gultonad grund. Runt kanten löper en röd rand. Signerad MB Sten. 1770-talet.

Här lever traditionen från fajansernas blomstermåleri kvar på det nya materialet, medan den fjädermönstrade kanten är ett lån från engelskt flintgods.

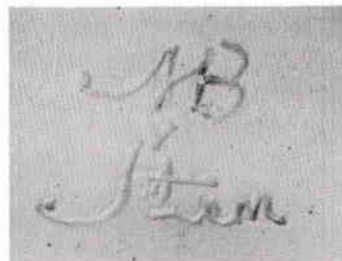

Marginalen t.v.:

Under botten finns förutom fabriksmärket, som visar att fruktkorgen tillverkats vid Marieberg under Ehrenreichs tid, också den ursprungliga prislappen kvar.

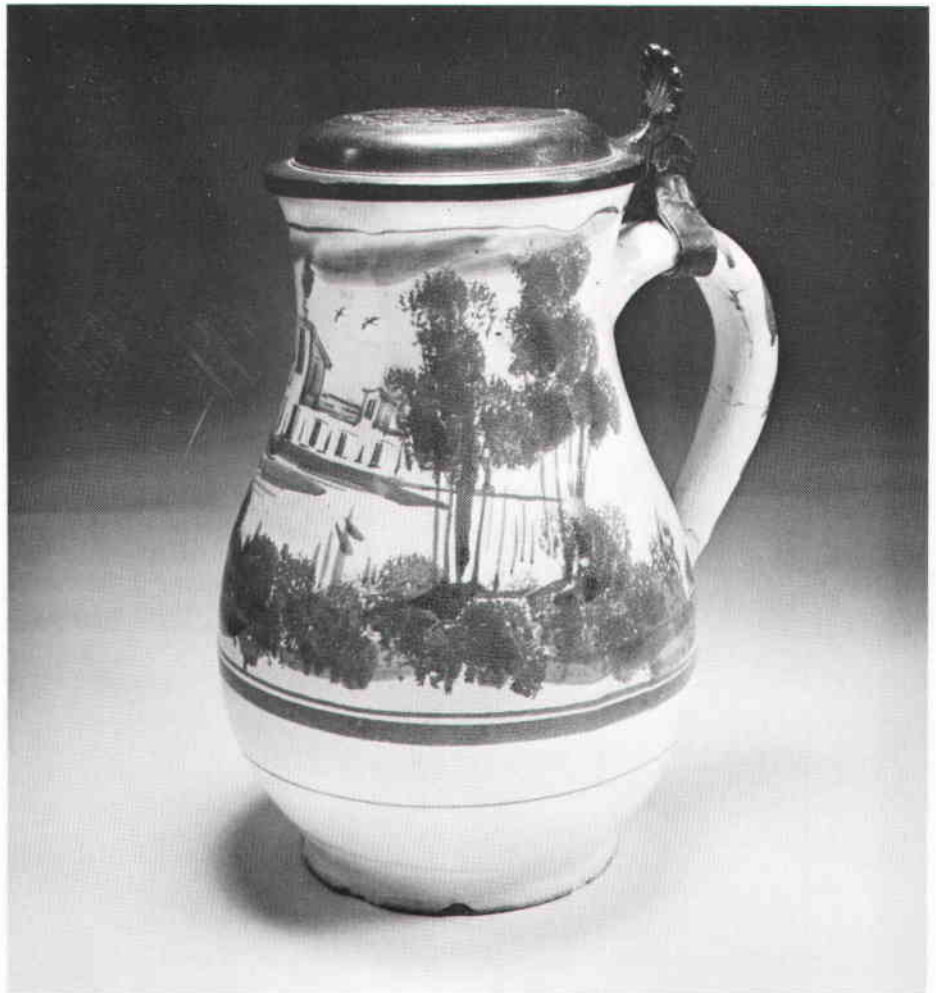
Från Ehrenreichs period har museet nyligen fått en fruktkorg av emaljerad blå fajans, märklig genom att prislappen ännu sitter kvar. Korgen är märkt MB och E (Ehrenreich) och har målarsignaturen H (oidentifierad), men saknar den uppgift om tillverkningsdatum som ofta finns på fajanser från både Rörstrand och Marieberg. Fajanser från Rörstrand har också ofta en prismärkning som målades dit samtidigt med fabriksmärket. Detta förekommer, med ett känt undantag, aldrig på Mariebergs fajanser som under Ehrenreichs tid i stället hade tryckta prislappar. Priset angavs i daler kopparmynt. Den

här fruktkorgen kostade när den var ny under 1760-talets första hälft 18 daler kopparmynt. För att få en uppfattning om priset kan man jämföra med avlöningen för en högt betald hantverksgevärd som vid samma tid hade ungefär 12 daler kmt i veckan. Fajanser av det här slaget var naturligtvis en lyxvara, även om Marieberg också hade en enklare tillverkning av odekorerat vitglaserat gods och tallrikar i enkla mönster som producerades i stora mängder. Men på dessa vardagsföremål har inga prislappar överlevt diskningen. För att få jämförelser kan man gå till samtida föremål från Rörstrand med deras inbrända prismärkningar. Priset på tallrikar angavs ofta per dussin.

Urna av vitglaserat flintgods i nyklassicistisk stil. Signerad MB Sten.

År 1762 öppnade Marieberg en salubod "uti stora Kyrkiobrinken i huset No 72". I Stockholms Weckoblad annonserades i november och december samma år att man där sålde "hwarjehanda hwite, blåwhite, Marsielle och emailerade Tallrickar, Fat, Skålar, Terriner, m m. The och Caffegods, m.m. neml. alt hwad til Bord-Servicer och andre husbehofs-kärl samt the flere slags Decorationer och prydnads-wahror efter nyaste smak och modeller". Man sålde också "så kallat utskotts Porcellaine, hwilke wahror, oagtat theras inwärtas godhet, allenast för en eller annan utwärtas felagtighet skul, säljes til halfwa och mindre värdet." I annonsen anges också att varorna är försedda med fab-

*Krus av fajans med tennlock.
Målad dekor av landskap och byggnader i blått. Signerat MB -72 samt målarsignatur.*

rikens inbrända märke och med ''wid Fabriquen tryckte pris-sedlar efter Daler och öre kopr. mt på hwart stycke ifrån the minst til the største fästade.'' Saluboden kunde också förmedla beställningar till fabriken.

År 1769 fick fabriken återigen en ny ledare, Henrik Sten, som var utbildad vid Rörstrand. Sten införde på 1770-talet flintgodset, som mot slutet av 1700-talet alltmer övertog fajansens roll.

Från Henrik Stens period har vi fått en tallrik och ett krus av fajans samt en tallrik och en urna av flintgods. Flintgodset är märkt MB eller MB Sten ristat i godset. Flintgods är ett blyglaserat, högbränt lergods med tillsats av bränd flinta. Under 1700-talet kallades det ofta stenporcelain. Det är ursprungligen en engelsk uppfinning som vid 1700-talets mitt började produceras i stor skala. Godset är lätt att forma, vilket avspeglas i att man ofta använde yttäckande mönster och reliefdekorer. Det är dessutom starkare än fajans, vilket bidrog till att flintgodset blev mycket populärt och relativt snabbt slog ut fajansen som servisporcelain. Henrik Sten var den förste som lyckades framställa flintgods i Sverige och efter tvister med Rörstrand tillerkändes han en premie för tillverkningen. Under 1770-talet lyckades man också framställa det eftertraktade äkta porcelinet. År 1782 inköptes Marieberg, som under hela sin tillvaro kämpat med ekonomiska problem, av konkurrenten Rörstrand. 1788 lades fabriken ned.

Tallrik av fajans med dekor av ströblommor i mangan, gult och grönt mot vit grund. Manganviolett kantrand. Signerad MB samt målarsignaturen D (Johan Dahl?). Tallriken är ett exempel på fajans-tillverkningen under 1770-talet.